

L. VLASENKO
Kyiv

M. ZHUKOVA IS A BRIGHT REPRESENTATIVE OF ROMANTIC GROUP

The article is devoted to the research of the greatest authoress' work of the beginning of the first half of XIX century. It is analyzed the stages of creative way of M. Zhukova's writing. It is defined the basic reasons and plots of author' creative inheritance. Introduction to scientific turnover of the marked materials will assist deepening of further researches in Russian literature.

Key words: forgotten authoresses, research activity, creation.

Л. В. ВЛАСЕНКО
г. Киев

М. С. ЖУКОВА – ЯРКАЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНИЦА РОМАНТИЧЕСКОЙ ГРУППЫ

Статья посвящена исследованию творчества величайшей писательницы начала первой половины XIX века. Проанализированы этапы становления творческого пути М. С. Жуковой. Определены основные мотивы и сюжеты творческого наследия автора. Введение в научное обращение отмеченных материалов будет способствовать углублению дальнейших исследований в отрасли русской литературы.

Ключевые слова: забытые писательницы, исследовательская деятельность, творчество.

Стаття надійшла до редакції 7.07.2014 р.

УДК 821.161.2я.3.09

П. М. ВОДЯНА

м. Николаїв

pasha 0847@mail.ru

**РОМАН І. ГРИГУРКА «ЧЕРВОНА РИБА»:
СПЕЦИФІКА ХАРАКТЕРОТВОРЕННЯ**

У статті розглядаються окремі тенденції літературного процесу 60–70-их років ХХ століття. У полі дослідження перебувають особливості характеротворення образу Роберта Журибіді з роману І. Григурка «Червона риба».

Ключові слова: літературний процес, шістдесятники, парадигма, характеротворення.

В українському літературознавстві відбувається послідовний процес зміни художньої парадигми, у якому однаково важливі й освоєння сучасних західних культурних концепцій, і вироблення теоретичної рефлексії вітчизняного літературного процесу. Сучасна література, засвоюючи найновіші художні прийоми, виявляє й тенденцію до спадкоємності, збереження й розвитку традиції, що в усі часи було гарантом еволюційної стабільності й повноти національної культури. Особливо значний інтерес викликає осмислення художнього досвіду літератури 1960-х років, яка започаткувала яскраву сторінку невпинного протистояння соцреалістичній догмі. Саме в це десятиліття формуються найвизначніші тенденції літературного розвитку, які визначають обличчя українського красного письменства 1970-х, виступаючи тривким фундаментом оновлення літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Настав час об'єктивних виважених оцінок: про це свідчать численні праці, присвячені творчості письменників-шістдесятників. Актуальними є розвідки, написані в ті часи. Це праці Б. Буряка, М. Жулинського, В. Панченка,

В. Дончика, В. Мельника, М. Слабошпицького, М. Малиновської, В. Фащенко та ін. Творчий доробок І. Григурка був об'єктом дослідження у 70-ті роки ХХ ст. Твори Григурка опинилися в центрі уваги дослідників після присудження йому республіканської премії імені М. Островського. Взагалі вони викликали значний резонанс. Писали критичні статті А. Герасименко, В. Пучков, В. Панченко, В. Фащенко, Б. Буркатов, Г. Любицька, Л. Федоровська, Л. Шевченко, Л. Старовойт та ін. Неупереджена оцінка творчості митця простежується у критичній статті О. Кухара-Онишка, який один із небагатьох визначив, що роман «Червона риба» не тільки досліджує екологічну проблему, а й становлення й формування особистості у суспільстві» [4, 163]. Якщо попередні романи І. Григурка «Канал», «Далекі села», «Ватерлінія» все ж таки більш-менш розглянуті критиками, то останній роман «Червона риба» майже залишився поза увагою. Хоча, на думку деяких літературознавців (В. Панченка, В. Плюща, О. Кухара-Онишка), це «лебедина пісня» прозаїка, один із найкращих його творів. В. Плющ загалом слушно визначав, що в

романі «Червона риба» центральна ідея – це збереження навколишнього середовища» [5, 4]. На відміну від нього, О. Кухар-Онишко у статті «Головна його книга» зауважує, що ця проблема не єдина: «І Григурко вніс в українську прозу ряд нових тем: життя будівників каналу (меліораторів), рибалок, суднобудівників, селян» [4, 163].

Ключовим поняттям для дослідження, що формулює **мету**, ми обрали *літературний характер* у його проекції на героя і на автора. Основною причиною такого вибору стало те, що в останній час в українському літературознавстві помітно послабився інтерес до проблем персонажа, героя, характеру. Він відчутно заступився увагою до часткових аспектів психологізму, психоаналітичних чинників образу, окремих особливостей поетики літературного твору, структури тексту, наратологічних параметрів, рецептивних та ін. факторів тощо. Повернення цієї проблеми в коло пріоритетних завдань українського літературознавства здається нам сьогодні особливо **актуальним**. Матеріалом для дослідження обрано твір прозаїка, передусім автора «молодіжної» прози – «Червона риба» І. Григурка.

У полі зору дослідження – з'ясування деяких загальних ознак прози 60–поч. 80-х років, спричинених утвердженням нової художньої концепції характеру. Протягом 1960-х років у літературі утверджується цілий комплекс ознак, які змушують говорити про нову художню картину світу. Зміни проти попередніх десятиліть настільки очевидні, що не викликає сумніву настання нового періоду, етапу, циклу в розвитку літератури. Причому ці зміни охоплюють буквально всі художні сфери – від стилю, жанру, характеру, пафосу до співвідношення між документом і вимислом, до сюжетно-композиційних особливостей і мікродеталей твору. Як і в кожну мистецьку епоху, нова якість літератури концептуалізується в певних теоріях, у загальноприйнятих поясненнях тих змін, яких зазнає літературний процес. Вони стають набутком історії літератури, уточнюються й зазнають корекцій у пізніші часи.

У цьому процесі дослідження досвіду української літературної традиції доцільно буде підкреслити важливість концепції персонажа, героя, ширше – концепції людини, утвердження якої стало визначальним для художнього світу 60–70-х років ХХ ст., оскільки в усі часи образ людини, її трактування перебували в абсолют-

ному центрі мистецької вартості літератури. Велика роль шістдесятництва в культурному житті України дає підстави для твердження, що це покоління несло з собою не лише оновлені художні прийоми, ліричну стихію, специфічний погляд на життя, а й щось значно більше, дотичне до світогляду, до найважливіших питань буття. Шістдесятництво знаменувало тематичне оновлення літератури, поворот письменницької уваги до «малої людини», ліризацію епосу. «Людина, літературний герой був завжди центром літературного твору, мірою його конструкції» [1, 137].

Найцікавішим дебютом початку 70-х років були твори І. Григурка. Це дає підстави розглядати його творчість у контексті передусім прози шістдесятників, як закономірне продовження відкритої ними парадигми характеротворення. «...Головну тему підказало шістдесятникам саме їхнє життя, біографія, ... тоді як молоді літератори шукали свої теми в умовах стабілізації, котра оберталася дедалі відчутнішим застоєм. Частина молодих прозаїків у цей час після шкільної та інститутської лав гостро відчула дефіцит життєвих вражень і повернулася обличчям до життя, з журналістським блокнотом, із диктофоном вирушила на новобудови, в далекі села ...» [3, 186].

Письменницький успіх І. Григурка не був випадковим. Тому його твори живуть і тепер, по десятках років після смерті письменника. Іван Григурко, за літературними мірками, рано здобув визнання. Звернімо увагу на одну особливість творчої манери І. Григурка. Він намагався писати контрастно, створювати багатомірні, багатопланові образи й ситуації, творчо засвоївши традиційний принцип «гармонії дисонансів», поєднання крайностей – космічного з житейською дрібницею. І. Григурко використовує принцип контрастного зображення свідомо й цілеспрямовано. Різкими мазками малює письменник картину південного степу, моря. Проблеми, до яких звертається І. Григурко, викликані не тільки поверховими віяннями бурхливого часу, їх діапазон вимірюється за значно глибшою шкалою цінностей: морально-етичні аспекти існування людини, її стосунки з навколишнім світом, психологія поведінки, феномен людського буття. Письменник прагне показати становлення людської особистості у процесі духовного зростання людини, пошуку свого місця в житті [6, 209–210].

Література жила й живе турботою про мир, природу, поєднуючи тривогу з надією, з вірою в людський розум. І. Григурко прагне показати пошук молодою людиною свого місця в житті, її непросте входження в самостійність, пробудження у вчорашньому розвихреному або ж утомленому батьківською опікою та домашніми «тепличними умовами» юнакові громадської людини». Кристалізація характеру, змужніння, що супроводжується подоланням життєвих випробувань, перша любов, пережиті драми й розчарування і сплеск нових надій, щастя. Роман насичений любов'ю до рідної землі, до людини працюючої, трудівника-рибалки, до природи, яка у творі сповнена часом якоїсь прекрасно щемкої, тривожної музики. З кожної сторінки книги дихає й дивиться на читача земля нашого краю – Кінбург, Покрівка, де Іван Сергійович тривалий час жив, де пізнав і любив людей. Та й в самому життєвому матеріалі, покладеному а основу цього твору, є своя екзотика: місце дії тут – Слов'янська коса, причорноморський степ десь неподалік від Херсона. «Тут – первісне життя» [2, 25], – скаже Роберт, вражений морем, птаством, рибним царством, яке розкриває перед ним, молодим рибалкою, свої таємниці. І. Григурка найбільше цікавить момент, коли юнак чи дівчина опиняється віч-на-віч із життям, яке досі йшло своїм заведеним порядком, та ось настав час вибору, самостійних рішень, роботи. Молодий герой, Роберт Журибіда, як вогню, остерігається застою, кімнатної тиші. Він несе у собі якийсь іще, може, й неусвідомлений як слід протест проти житейської непорушності, інфантильності та «благополучизму», з тенет яких виборсується. Зростання і формування його, як особистості, розкрито не тільки через працю, а й його роздуми про життя, в судженнях про людей та про себе. Цей герой задуманий прозаїком як характер суперечливий (розвиток його відбувається на наших очах). У нього вже є надбання, які характеризують його як зростаючу особистість: кожен свій вчинок хлопець аналізує, досить впевнено і справедливо судить про людей, які його оточують, дає правдиву і чесну оцінку своїм вчинкам. Те, що він реально і точно судить про людей та їх вчинки, допомагає йому свідомо формувати характер. Хлопцю «...вісімнадцять років, він плоскостопий, тож як не просився у військкоматі,

щоб узяли до армії, хоча б у будівельний батальйон, там не погодилися і дали тривалу відстрочку» [2, 16]. Цим автор показує, що Роберт не відрізняється нічим від інших рибалок, крім своєї плоскостопості, він такий як всі у бригаді Шкворченка. «Роберт ніколи не думав, що стане рибалкою. Після десятирічки він намірявся податись у Кривий Ріг. Та й чув про Кривий Ріг багато. Великий вибір професій, гуртожитки, багато молоді, найбільша в світі домна... А сталося не так. Вийшла якась іронія. Залетів він аж у море» [2, 38]. Він потрапляє на косу, і саме там, на лоні природи, у праці, у спілкуванні з простими рибалками формується його характер. Цей момент можна вважати переломним для Роберта, саме в цей час він починає бачити багато що по-іншому. Він розуміє, що змінився, і вороття назад не буде.

Особливості характеру визначаються в поведінці Роберта, у ставленні до роботи. «Роберт Журибіда поволі вживався у першу свою роботу – і хоч творив її без азарту, зате чесно» [2, 105]. А завдяки спільній праці у юнака з'являється почуття поваги до робітників бригади. Особливою повагою користується його бригадир Нестерович. Роберт дає йому справедливу характеристику: «Бригадир ставника – постать на всьому березі номер один» [2, 25]. Він прагне самостійності і свободи, але не тільки свободи вибору, а й свободи дії. Ми дізнаємось про світосприйняття Роберта зі щоденника, який він почав вести майже з першого дня перебування на косі. Цей щоденник цікавий тим, що в ньому представлені роздуми головного героя, і про події ми дізнаємося з його слів. Хлопець веде його, можливо, щоб краще розібратися в собі.

Автор намагається пояснити мотиви, якими керується герой, показати психологію потенційного бракон'єра: нерозтрачена сила, молоде завзяття, бравування молодечтвом стають першим порогом, переступаючи який людина йде на правопорушення. Та, поряд з цим, юнака охоплюють сумніви, чи правильно те, що він робить, охоплює його якийсь сум за все людство, за те, що не може людина встояти від спокуси. Це лякає хлопця і спонукає замислитись про необхідність берегти природні багатства, економне їх використання. Декілька разів виловлена ним червона риба ввижатиметься йому у людській подобі, не раз буде здаватися, що пій-

мали не рибу, а «...це четверо людей силоміць зловили когось п'ятого, теж досконалу істоту, сповнену бажання жити, лише брутально позбавлену прав на життя» [2, 143].

Журибіда замислюється над особливостями людської психіки. Перед юнаком постає питання: чи може «людина з непевною совістю та створити дитину – із певною?... А безсовісний хіба зможе народити совісного?... А я? За моє черево, повне м'яса благородної риби, з риби, яку б мені захищати, мов реліквію, а не пожирати, розплачуватимуться вродженою неповноцінністю мої нащадки. І якщо так, то краще їх не мати» [2, 217].

Вражаюче виписаний епізод, коли хлопець бачить на березі поранену, заплутану у водоростях величезну білугу, яка своїм кольором засліпила його. Виснажена. Красива і... строга. Ось і Роберту довелося складати екзамен на доброту, милосердя, великодушність. І він склав його: врятував білугу від смерті. Його охоплює нестримна радість за цей вчинок, у душі з'являється відчуття, що він зробив щось важливе. Роберт прагне поставити себе – ні більше, ні менше – на місце всього людства. Він не просто бунтує проти міщанської ситості та супутньої їй бездуховності. Йдеться про пошук точних орієнтирів чи критеріїв у житті, без яких не можна збагнути справжнє, розвінчати окремих людей, які намагаються навіть найвищі визначені істини тлумачити на власну користь. Якась фатальність у тому, що Роберт опиняється на лаві підсудних, бо потрапляє до рук рибінспекції та міліції. Те, що він бере вину на себе, свідчить, що Роберт став самостійним і відповідальним, у нього вистачає сміливості подивитися правді у вічі і сказати, що заробив це покарання. «Інколи мені здається, що... я нічим не кращий від бригади-

рової доньки. Я марив мотоциклом, а вона шубою, яка різниця?» [2, 96]. Роберт виніс дуже добрий урок мужності, відповідальності, і головне те, що він не розчарувався в людях, у нього залишається та необхідна частка віри в людину й добро, яка обіцяє в майбутньому зміцнити дух юнака.

Головне ж, що герої творів І. Григурка позначені прикметами часу, тривогами нашого буття. Своєю повсякденною працею вони творять історію, замріяно дивляться у майбутнє. І вчать нас доброти, уваги до людини. Тут є щось від естетики О. Довженка, який брав людину без прикрас, ставив її в різні, часто критичні ситуації, щоб виявити все краще в ній. У романі «Червона риба» не всі сюжетні лінії однаково викінчені, не всі конфлікти доведені до свого логічного завершення, не все до кінця відшліфоване в мові. Але є в ньому справжні художні знахідки, сповнені високої значущості діалоги, дотепні, близькі до афоризмів вислови. Все це потребує подальшого дослідження. Не так багато у нашій прозі помітних творів про формування характеру молоді людини. І.Григурко дослідив такий характер в умовах непростого часу.

Список використаних джерел

1. Гинзбург Л. О литературном герое / Л. Гинзбург. — Л.: Сов. писатель, 1979. — С. 157.
2. Григурко І. Червона риба: Роман / Іван Григурко. — К.: Рад. письменник, 1984. — 232 с.
3. Кравченко А. Еволюція справжня і мнима / Андрій Кравченко. Діалектика художнього пошуку. — К., Рад. письм. 1989. — 186 с.
4. Кухар-Онишко О. Головна його книга / Олександр Кухар-Онишко // Вітчизна. — 1985. — № 6. — С. 162—164.
5. Плющ В. «Червона риба» мала бути «красною» / Василь Плющ // Літературна Україна. — 2002. — 14 лютого. — С. 4.
6. Старовойт Л. Література Миколаївщини / Людмила Старовойт. — Миколаїв: Іліон, 2014. — 247 с.

VODIANA P.M.

Mykolaiv

I.HRYHURKO'S NOVEL «RED FISH»: SPECIFICITY OF CHARACTER-MAKING

The article addresses some trends of literary process of 1960–70's. Under the study there are character-making features of Robert Zhurybida's image based on the novel by Ivan Hryhurko «Red Fish».

Key words: literary process, the sixties, paradigm, character-making.

П. М. ВОДЯНАЯ

г. Николаев

РОМАН И.ГРИГУРКО «КРАСНАЯ РЫБА»: СПЕЦИФИКА ХАРАКТЕРООБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются отдельные тенденции литературного процесса 60–70-х годов XX века. В поле исследования автора находятся особенности характерообразования главного героя романа И. Григурко «Красная рыба» Роберта Журибеды.

Ключевые слова: литературный процесс, шестидесятники, парадигма, характерообразование.

Стаття надійшла до редколегії 17.06.2014 р.